

МОВНІ КОНТАКТИ ЯК ЗОВНІШНІ ЧИННИКИ
РОЗВИТКУ МОВ (субстрат, суперстрат, адстрат, койне, лінгва
франка, піджин, креольські мови)

До внутрішніх чинників належать
 _____, а зовнішні чинники пов'язані з _____.

Мовний союз (термін *Sprachbund* належить М.Трубецькому, 1923 р. у статті «Вавилонська вежа та змішування мов») –

Конвергенція (_____), на відміну від асиміляції мов, не призводить до витіснення однієї з мов, а визначає появу певних спільних ознак у мовах, які контактують.

Головні ознаки мовного союзу (за М. Трубецьким):

Виокремлювали в різні часи такі мовні союзи:

кавказький фонологічний союз (М. Трубецький)

євразійський мовний союз (Р. Якобсон), але ідею цю розкритикували (не була підтверджена фактами)

центрально-азійський мовний союз виокремив на підставі спільних ознак одного фонетико-фонологічного рівня (В. Топоров) тощо.

Головним критерієм для констатації факту існування мовного союзу є наявність

Найбільш конвергентними є _____ ознаки, найменш конвергентними - _____.

Приклади мовних союзів:

балканський (мови, що до нього належать, перебувають у стані переходу від синтетизму до аналітизму, мають спільний фрагмент лексичного рівня і 20 спільних синтаксичних конструкцій);

поволзький (схожість систем часу, умовного способу дії, засобів вираження категорії означеності, функцій дієприкметникових зворотів, способів побудови прямого мовлення, редукції голосних)

гімалайський (спільність ергативних конструкцій, двадцяткової системи рахунку, ускладненість консонантизму, наявності тону) тощо.

Підґрунтя формування мовного союзу – генетична належність контактних мов, етнокультурні та соціально-політичні умови їхнього розвитку, наявність етапів субстрату чи адстрату тощо.

ВИДИ МОВНИХ КОНТАКІВ

СУБСТРАТ (лат. *substratum* ‘нижній шар’) –

Напр., субстрат – кельтський у франц. мові, фінський – у північноросійських говорах.

Ці сліди можуть бути у вигляді:

а) матеріального (лексичного і граматичного) запозичення;

б) фонетичного запозичення. Напр., фонетичний субстрат помітний в індоєвропейських мовах Індії, які витіснили дравідські мови з півночі;

в) калькування. Приміром, за слов'янською моделлю (один-на-дцять) кальковане позначення числівників (від 11 до 19) і в румунській мові *unsprezese*, *doisprezese*, *treisprezese* і т.д. (Румунське *spre* = лат. *supra*). Відмінності в романських мовах, нащадках латинської (французька, іспанська, румунська і т.д.), багато в чому пов'язані з впливом різних мов, витіснених мовою римлян.

СУПЕРСТРАТ –

Суперстрат – німецький під франц.мовою (спадщина імперії франків), французький – в англійській (спадщина норманського завоювання).

АДСТРАТ –

Адстрат – польський у білоруській; татарський у чуваській, марійській, удмуртській; турецька мова – у балканських; тюркські – в перській і таджицькій.

Інтерстрат – взаємодія сусідніх мов, напр., взаємовплив мов на території Росії і країн СНД.

КОЙНЕ – грецьке слово ('загальний'), що служило назвою спільної для носіїв різних діалектів старогрецької мови, яка склалася на території Аттики з центром в Афінах (приблизно у IV ст. до н. е.). У наш час це слово — широко поширений у лінгвістиці термін, що позначає узагальнений тип усної мови, – одну з форм існування мови.

Койне –

поступово вбирає в себе також і деякі специфічні особливості інших діалектів (іноді мов)».

Історично койне може передувати виникненню писемної мови. \

Нерідко воно стає базою літературної мови.

Лондонське койне послужило базою англійської літературної мови, пекінське – основою китайської літературної мови, койне міста Едо – основою японської літературної мови.

Київське койне, яке служило засобом спілкування для численних князівств Київської Русі.

ЛІНГВА ФРАНКА – усний засіб міжетнічного спілкування, яка

Лінгва франка (мова франків – так араби називали європейців) був змішаною мовою Середземномор'я (суміш романських мов із домішкою східної лексики), який використовується для торгівлі арабських і турецьких купців з європейцями. Тепер цей термін має ширше значення – мова міжнаціонального спілкування.

Найчастіше функцію лінгва-франка виконує вже сформована мова (російська мова в країнах СНД).

ПІДЖИН

Що стається, якщо людям, які говорять різними мовами, доводиться взаємодіяти?

Людина – істота економна у бажанні занурюватись у нові мовні системи: якщо є змога обійтись звичним мінімумом, то вона таки обійдеться. І так виникає піджин.

Не мова, не креольська, а квазімова, яка нікому з мовців не є рідною, але успішно виконує свою головну функцію – допомогти порозумітись.

Піджин – допоміжна «торговельна мова» в колишніх колоніальних країнах. Піджин – лінгва-франка, яка не є рідною ні для

кого. Це засіб спілкування тубільців між собою (перш також і з колонізаторами). Піджин-мови поширені в Океанії, на Далекому Сході, в Західній Африці.

Це редукована допоміжна мова, створена в результаті змішування мов на різномовній території, виконує обмежені функції (торговельні, бізнесові) і не є рідною для тих, хто нею користується.

Піджин – різновид змішаної мови, що виникає в результаті необхідності спілкування на різномовній території.

Спочатку поєднанням «піджин інгліш» (англ. спотв. pidgin ['pɪdʒɪn]) називали «ділову», гранично спрощену мову, що мимоволі виникла в багатомовних портах Південного Китаю як допоміжний засіб спілкування. Його лексика – англійська, зазвичай спотворена у фонетичному плані й семантично, а граматики – китайська.

!!! Суттєва різниця між койне та піджинами полягає в тому, що піджинізація передбачає

_____ , натомість койне здебільшого розвивається

_____..

Піджин формується в умовах контакту і взаємного впливу різних мов, а койне найчастіше (хоча й не завжди) утворюється на базі діалектів однієї мови або близько споріднених мов.

Діловим, торговим за сферою виникнення і застосуванням був кяхтинський піджин (м. Кяхта — на межі Росії й Китаю), описаний в середині XIX ст. С. І. Черепановим. Його основа – російська мова з гранично спрощеною (на китайський зразок) граматику – без відмін і без відмінювання слів. До кяхтинського піджину зверталися

китайські торговці містечка Маймачень (поряд з Кяхтою) і росіяни «від взаємного незнання» мов. Росіянам така «мова» здавалася ламаною, користування нею позначалось висловом „говорити по-китайськи”.

Діалог кяхтинською китайця з дружиною російського купця:

Китаєць: – Илисандера за тиби кака подумаи за мои пришел еса

Росіянка: – Погули еса, господине Далай.

У перекладі цей мікродіалог звучить так:

– Олександро, як гадаєш, чому я прийшов?

– На гостину, пане Далай.

В основі мов піджин такі особливості:

Коли іноземці чують далекосхідний піджин, вони вважають його китайською мовою, а самі, розмовляючи піджин, вважають, що це англійська мова.

КРЕОЛЬСЬКІ мови –

Креольськими мовами говорить близько 10 млн. осіб. Більше за все креольська мова схожа на піджин.

Але між креольською мовою і піджином є істотні **відмінності**.

Піджин має тільки _____
(контингент носіїв, пов'язаний з торгівлею, урбанізацією, міграцією), але **не має етнічного**, тобто для жодного народу він не є рідним.

Креольська мова, навпаки, має **в першу чергу** _____
субстрат в особі нового етносу, дії певного етнічного процесу, що формується в результаті інтеграції, етнотрансформаційної консолідації або міксації, об'єднання етносів. Тобто **креольські мови – це піджини, що стали першими, рідними мовами для певної народності**.

Напр., на основі англ мови – Токпісін у Папуа-Новій Гвінеї, кріо – у Сьєрра-Леоне, джагватаак – на Ямайці, на основі франц.мови – Гаїтянська на Гаїті.

Креольська мова – це в принципі повноцінна мова, що має у своєму розпорядженні широку лексику й самостійно вироблену граматику, здатна розвиватися за своїми внутрішніми законами, подібно до будь-якої природної мови. Загальна кількість носіїв креольських мов у наш час постійно зростає.

Незважаючи на величезну територіальну роз'єднаність креольських мов, вони мають структурну схожість, пов'язану з механізмом їх утворення з піджинів і подальшого розвитку в більш-менш структурно самобутні мови. Стає рідною для другого покоління людей, що користувалися піджином. (мови островів тихоого та Індійського океанів, сформовані на базі англійськомовних, франкомовних, іспаномовних піджинів).